

МУЗИ НЕ МОВЧАТЬ

Перші епічні твори про чорнобильську трагедію

заци. А про якість тих зусиль та їхній гальмівний ефект вже достатньо сказано... На закінчення телерадіопередачі її ведуча з оптимізмом висловила найкращі побажання винахідникам: не тільки нагородити Нового року, а й як майбутньому ювіляру — міні йому минуло 30 літ. Це в десять разів більше від того строку, протягом якого, згідно з відомою приказкою, чекають обіцяного. Що тут сказати? Заспокоїти Віктора Дмитровича, що він не перший і, очевидно, не останній на цій стежці, отримавши практично всім першодіафрагмами... Ніби чути, як з близького вже минулого сторіччя зі словами моральної підтримки звертається до нього неабиякий авторитет, уславлений винахідник внутрішнього згорання Рудольф Дізель: «Впровадження — це час боротьби проти тупості і задрощів, байдужості і злоби, тасмних супротивників і відвертого злітання інтересів, страшний час боротьби, завжди болісний, навіть при досягненні успіху. Винахід приходить у життя крізь незчисленні невдачі і компроміси. Ось чому будь-який винахідник має бути оптимістом».

На це, звичайно, можна заперечити, що то було як десь за тих часів, а у нас науково-технічна революція і підшоухає ще й революція технологічна. Та що з того — прогрес прогресом, а онде в замаскованих його закахалках завжди залишається зручна місцина на для механізму гальмування, безупинного виробничого надриву, безсмертного тупості і задрощів. Ось і нині, за свідченням доктора економічних наук професора А. П. Шмелова — визнаного фахівця в галузі сучасних проблем народного господарства, наша промисловість відкидає 80 процентів нових апробованих технічних рішень і винаходів».

Отже, заклик до незборного оптимізму винахідників залишається актуальним і в наші дні.

11. ОПТИМІСТИЧНЕ РЕЗЮМЕ ІЗ ЗАПИТАННЯМ

Сполюючи нас до широти погляду щодо наукових відкриттів, автори «жовтої» цитованої, глибоко аргументованої книжки про нові будівельні матеріали пишуть, що стосовно перспектив того чи іншого наукового досягнення, бувало, помилялися навіть генії: «Історія науки знає приклади передбаченості великих учених. Герц не уявляв можливості практичне застосування радіоактивності. Рентген не уявляв навіть на слово «електрон». Резерфорд недооцінював прикладне значення ядерної енергії».

Це факти, яких не заперечує. Зате Герц, Рентген і Резерфорд не мали у своєму розпорядженні галузевих інститутів — установ по пригашенню чужих радіоактивних, вимірювань не свого рентгенівського проміння і стримуванню нерідкої ядерної енергії. Мають тільки задачки такіх неорганізованих, ті всі це, зрештою, прийшло до людства ті всі ж доти залишатиметься непрогнозованою обороною, мурована не лише проти описаного тут відкриття, а й проти всіх неорганізованих шляхів, вимощених не загальною відомою і добре знаним, а жимось незвичним бетоном, на якому можна, бачи, й спитнутися? Навіщо ж, мовляв, мостити ним шляхи у науко-

во-технічний прогрес? Не подумайте там чогось — ми теж за прогрес. Але ж можна гатити... чи то, звичайно, прокладати дорогу до нього тим, що визначено давно і всіма, а не тим, що лише «лиця не обшим вираженням» і необхідністю визнати людину, котра живе поряд з тобою, талантом і першовідкривачем. Ліпше чимчикувати собі й далі по традиційній стежині з низькомарочного бетону. Дарма що вона, може, не витримає вже зростаючого навантаження НТР, та в усюкому разі нас, із легоньку гальмуючих, витримає і з богом доведе до спокійної гавані. Тож вперед — проти світлих голів та їхніх неординарних ідей — порушників забетонованого спокою!..

Все це пишеться, заісно, не з надією на те, що, може, хтось із тих легіонерів, прочитавши нарис, раптом замислиться над чіткою своєю функцією в житті. Ні, їм уже на роду написано до останньої моменти стояти на своїх глибоко ешелюнованих позиціях.

Пишеться це для тих, кому і за одніми покликом совісті, і за велінням громадсько-го обов'язку, і з точки зору здорового глузду виходить на бій проти фронту опору новому і без утоми, методично трощити чергову вершину мірадологової знеособленості підри механізму гальмування. Іншого виходу немає.

Чуже відкриття, чужий винахід? Не буває такого. Це вони сьогодні ніби чужі, не мої. Завтра ж їхні плоди стануть спільним нашим надбанням — золотим фондом людства, його добробутом. Гарзда, це чуже зрозуміло. А тепер давайте конкретні: що ж буде із шлакобудівними цементами і бетономі?

P.S. Коли матеріал уже було підготовлено до друку, до Києва на адресу В. Д. Глуховського та його учня, тепер уже доктора технічних наук П. В. Кривенка, надійшло два листи від Боба Теллінга — вченого експерта асесві-новідомості в своїй галузі зарубіжної фірми «Партекс». Вона придбала в нашій країні ліцензію на виробництво шлакобудівних в'язу-ліцензії в усіх скандинавських країнах, а також у Франції, Бельгії, Голландії за патентом українських учених.

Автор листів повідомляє, що 1989 року в морезькому місті Тронхейм відбувається міжнародна конференція, в рамках якої планується спеціальна сесія присвячена ре-волюційному в будівельній справі відкриттю київських учених. Мету сесії Боб Теллінг, який очолюватиме конференцію, визначає так: «Мені хотілося б привернути увагу Заходу до видатної роботи професора Глуховського і його колег, здійсненої протягом 30 років. Це найкращий спосіб показати, що існує матеріал, який є гарний, як порцеляновий, чим навіть кращий за нього. Потенціальні можливості тут величезні... Це може бути вирішенням проблеми дешевих будівельних матеріалів».

Що можна до цього додати?.. Хіба те, що така фірма, як «Партекс», не вкладатиме капіталу в непевні справи. Та знову то-чуть сумнів, чи не доведеться невдачі, за сумною традицією, імпортувати з-за кордону дітище українських учених, а згодом із вкислого грибним будівництвом з приходу втрачених можливостей, не називаючи, однак, поменнює тих, хто так майстерно і високопрофесійно ось уже впродовж третини сторіччя не дає ходу відкриттю.

Чорнобильська катастрофа стала найчужішим і найбільшим смитком не-

виданням і суспільстві: наростання «перекриваючих» — як було сказано в доповіді Генерального секретаря ЦК КПРС товариша М. С. Горбачова на черговому (1987 р.) Пленумі ЦК КПРС, — явищі. Вона разом з іншими тривожними чинниками поставила наше суспільство перед необхідністю знайти правду про самого себе і будувати всі ланки життя на засадах людської моральності. Отримавши і прихвильність літературної спільноти, коли жила думка може пробитися до цієї теми слід, мабуть, оцінювати з такою повагою: якою мірою мова про Чорнобиль допомагає їй, літературі, опанувати мову прагди і людської моралі, утверджувати в ній.

Знаємо випадки, коли література першою сигналізувала про якісь тривожні явища або коли вона тривалий час несла на своїх плечах головний тягар інформування суспільства про якісь проблеми та осмислення їх (наприклад, вироблення нечорнобильської села, екологічна тривога тощо). Особливо це характерним було для періодів відсутності гласності, коли жива думка може пробитися хіба що в літературі. Чорнобильські події — зовсім інше явище, вони опинилися в центрі уваги всього світу. І ситуація літератури на той час змінилася. Нині репортери і публіцисти, як і має бути, випереджають художників у висвітленні. Це зовсім інше явище, актуальності літератури, яка б на до такої глибокої і ґрунтовності, яка б на порядок перевищувала журналістську, на проникнення в глибини людського життя. Хоч сьогодні, коли говоримо про Чорнобиль, мусимо враховувати: літературна думка тут ще якийсь час неминуче примикатиме до думки публіцистичної, на-укової, журналістської, державно-політичної, складаючи разом загальний шар-

кий фронт планання й осмислення того, що сталося.

Це планання й осмислення здійснюється, як можна помітити, на таких толових рівнях: перший — відтворення самого пере-бігу подій; другий — з'ясування причин катастрофи (технологічних, виробничо-адміністративних, психологічних тощо); третій — дослідження суспільних і моральних коренів, людської картини події; четвертий — усвідомлення її загальнолюдського аспекту (урок для людства, перспективи світової цивілізації, питання війни і миру, кодекс поведінки в атаку добу локальні і глобальні наслідки ядерних катастроф, а в найзагальнішому — бути чи не бути людству?). Всі ці чотири рівні знання про Чорнобиль, правди і потреби їм, а отже мільйони людей і потреби їм, а отже й літературі, хоч найбільше вона має сказати про «людський фактор» на кожному з них: у психологічному, суспільно-етичному, філософському й історіософському значеннях.

Всім пам'ятні прастрани публіцистичні виступи О. Гончара, Б. Олійника, І. Драча. Але вже в перші дні після чорнобильської катастрофи почали з'являтися спроби в центральній пресі, а потім і в нашій республіканській пресі, як безпосередня емоційна і громадська реакція на подію. З-поміж них вирізнялася — печаттю особистої переконливості й причетності — героїко-трагедійна «Дорога на Прип'ять» Б. Олійника. З поезії планшю часу назвемо «Траєнія» Н. Біло-перкієва («Україна», 1987, № 27). Цикл віршів білоруського поета Миколи Матиль-ського («Поляна», 1987, № 6). У російській періодиці поетичних відгуків на чорно-бильську тему, мабуть, більше. Але серед них важко назвати такі, які б підносили над ріанем саме «відлук», певна річ, широго, і про які можна було б сказати, що вони

Порівняємо з О. Олішником І. Дреч не такій відкритий у сфері, скажемо й, конкретної романагістики, менше політичний і більше інтроспективний, менше раціоналістичний і більше «іраціональний» (хоча й «іраціоналістичність» — штудіє інтелектуальний прихід, ніж якість спонтанування). Якщо дрібною робіт О. Олішника, чорнобілих, завжди поставив перед необхідністю знову оглянутися свій шлях, то І. Дреч, який оновлює підходу до літератури, а непростому і багаторозкоментарів конструктивної «діалогічної» співпраці між літературними і гуманітарними науками, і задоволення цієї самої, то приривний І. Дреч, меншою вже, проводячи до краю внутрішню роботу, хоча, полюбляючи і театр і сцену, сестра не меншості переконана в діалогі. Суть, як чорнобілих, як моральна, раціональ, менше узагальнює, більше оцінює, і водночас, не кожної окремої людської долі і страждання.

[illegible]

Своєрідність Драчевої поеми і

зокрема, що автор поставив перед собою завдання не так відобразити подвиги бійців чорнобильської трагедії, її, скажімо 6, факту, (тут йдому виставляє кілька, до того ж часом уже й використаних у літературі,

[illegible]

він, Швар, що змислав думи від реальності Чи-
ні та сама? Перевірив різницю і свою особли-
вість, тимчасово випробування атомів іди-
тиччя, майбуттєм, що насправді наші
полюстю. На ступіні коєи світових історич-
і моєи світоєи ступіні істии світових і
плугу і конкрету, найбільшій особисті-
Підприємств, не відрізняє побутову
сприйняття чорнобильської теми, піднесу-
ся до узагальнено-естетичного, уна-
жестливих уяві людської історії та обриває
на міждисциплінарних (математич., логістич.) від-
ношеннях сили божих вір, що вваля до
Сардарабад, — чи не сили не матері Вавилонів
Хоремшук, яка шукає сина, що зник у атом-
ній рудні; привид на кількох уривках
божого-модерної жіночии чи то з муровано-
дигитного, чи то з дзвінкого на руках
«Християнська меланхолія». Треба сказати, що іні-
і в насі поєи «Чорнобильська мелан-
і», і в відтодішому образі, у дотепному
нашотушувати мотиви «меланхолії» дараї
спотуру чуттєвості якесь інтуїтивне і на-
висоїсть. Але в майр розвитку цього мотиву
автор змів'язав показати їх і досить
значного ступеня перекопаних, злого-
вистітська меланх., набрав в епілосі ста-
(світська меланх.), Солодкіє меланх., Хре-
штиська меланх.), набрав в епілосі ста-
точності, доволі незвичайної, неоригіналь-
але вражливий. Чорнобильська меланх.
істє Хоробрих, вітєиєм завізком по
відповідно і в насі людии, відтодімо
нейтральної доху соціалі, остали наші
думавши про відтодіальність та міжж-
васе полюбивши сирі. На своїх руках «сина
чорнобильської теми» не хворіє дити, і це
хворіє дити — наша планета, наша цивілі-
Підприємств фіналу поезии подолати і враж-
в діалогі поєи історії людської душки і епо-
но силі творчі високій, хоч і не все в ній
показане досконало, виконала, і перема-
ді художнього рівня та й просто земістові-
виступити.

сторшок: «Мені шкода машини намагатимуться протиснути на вузьких і похилих дорогах». Можна в цьому погляді найбільше поради: «Мені шкода машини намагатимуться протиснути на вузьких і похилих дорогах». Можна в цьому погляді найбільше поради: «Мені шкода машини намагатимуться протиснути на вузьких і похилих дорогах».

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

На жаль, в екранізаційній частині роману В. Лавровського, підтреснутого «заниженим» життям своїх героїв, неспирали надто приміцують його роздумівши ледьможні припости, не раз вгадувалися в нескілі і не-простоїм. Назвіть на похороці когось геро-ражі не врятувати від будиновий байдуж-кання на пені теми. Автор, мовляв, дає, що так він не підлягається до масової правди життя, кай і неспиралимо, мовляв, дає чистотили. Але неспирали же якесь неспірно іспителізування, відбірності.

Значу частину роману становить опис самої катеросифи та боротьби з її насиль-ми. Тут В. Лавровський близький до побуто-вості, бавно в чому перекручує і з В. Губаревича і Ю. Щербаким, але не так важкий точилим фінансам, як вони, ползе-шпину і викінчену кертину. В каторої

БЕЗСМЕРТНА ЗАГАДКА

ШЕКСПІРА

Спробовано побірно у культурному житті України стало видання українською мовою творів Шекспіра у шести томах (К., Дніпро, 1984—1986). Наш кореспондент Олександр Буценко взяв інтерв'ю в автора перекладу до шеститомника члена-кореспондента Академії наук УРСР, відомого літературознавця Дмитра Володимировича Загонського.

О. Б. У своїх історичних хроніках та, зрештою, в усіх трагедіях і комедіях Шекспір використовував факти минулих як історичне тло. Ноді вважали, на яке проєктував сучасні йому події, думки та ідеї. Проте з часом виявилось, що ця проєкція спрямована не на минуле, а на майбутнє. Тобто відступати ідеї Шекспіра знаходили у творчості батько його наступників. Ну, якщо взяти лише співвітчизників драматурга, то можна назвати Д. Джокса, Т. С. Еліота, Б. Шоу тощо. Верути ширше, знайдемо та відступів і в нашій літературі, аж до сучасної поезії. Виходить, твори Шекспіра виявлялися придатними для всіх нових жанрів мистецтва: кіно, музики, естради... Чи не в цьому полягає таємниця подібності до Шекспіра, яку ви відзначили у перекладі до шеститомника?

Д. З. Сьогодні ми безумовно відносимо Шекспіра до тих небатькох найвеличніших творців світу, які справді на віки. Але, мабуть, читачі знають, що не завжди було так. Якщо у синавельської Англії Шекспір був до сьїм відомий, то під час революції і крововиливчої війни, коли театри в Англії заборонили гуртувати, його зовсім не ставили. За часів Реставрації знову почали ставити і досить широко, проте це були переробки Шекспіра, якого вважали геть неученим, приземленим, тупим. Не достатньо гелативним письменником і більшість його ідей сприймали як застарілі. Коли ж настав час Гетте і романтиків Шекспіра відкрили наново і назавжди. Звичайно, романтики трактували Шекспіра трохи односторонньо, так, як він був їм потрібний, але, у всякому разі, вони його розуміли і вважали своїх безсмертних попередників. Завдяки вивченню ставшого Шекспіра і численним виставам — це так велет, всі уявляють, що Шекспір — це така велет. Він замишляється у театрі. Він замишляється у літературі, хоча і не читав його не так багато. Та навіть те, що наше до сьогодні велике видання

тих, і у фавбу, навіть в окремих подробках. Це можна пояснити спільністю теми й матеріалу, спільністю оцінки й погляду в принципі. Та в цьому й другий бік: при перших спробах осмислення Чорнобиль, коли ряд артистів присутів до теми майже одночасно, але мовби незалежно один від одного, і кожен мів почував себе першоджерелом, — вони всі мимовільно зверталися до того, що особисто вийшло в очі, тобто здебільше лежало на поверхні; користувалися одними й тими ж (якоби що досить скучними) джерелами; а переважно дублюючи характерні осмислення уроків ватастрофи привадили і до схожості або повторюваності висновків, навіть коли вони наближалися до якості морально-філософських узагальнень. Це був, так би мовити, перший етап звертання до теми. Зараз ми бачимо початок другого етапу — поглибленішої її розробки. Перший інформаційний голод почасті вже вгамовано, вихлюпнуто й перці, безпосередні емоції, викололено очевидні істини й невідступні, що «не терпять зовнішнього», думки. На черзі глибоше і різноманітніше осмислення й художнє вираження волого змісту цієї трагедії, її місця в історії нашого суспільства і людства, в житті народу, всеосмислене осмислення її уроку як висвітлення людського чинника, відродження соціального почуття й моралі, формування нового світогляду, нового розуміння і відчуження особистості, громадянськості, наукової і людської відповідальності. Показок цього процесу ми бачимо і в поезії — у спробах дати узагальнену багатороздільну «формулу» нишньої небувалої реальності світу; і в художній прозі — в перших спробах «ліній» до невичерпного багатства індивідуальних переживань, охочі пати суму людських судирів, трагедій, у перших кроках до осмислення того, як вона відбивається і ще буде відбиватися на долгах жваких і майбутніх поколіннях, на народному бутті.

Підбавляючи підсумок усього сказаному, можна ствердити, що, подра ядні кожного з названих творів, у своїй сукупності вони становлять хай і неповну, але доволі широкую картину подій, дають спектр промислових і моральних емоцій та оцінок, інтелектуальних інтерпретацій. Розробка чорнобильської теми (в якій особливо помітні останнім часом зусилля українських авторів) став одним із зусиль українських авторів, що повною правди в нашій літературі за її промисловості, ку пристрасності, солідарної аналітичності, інтелектуальної чесності. Можливо ми є сьїм, ками початку народження нової гуманістичної літературної традиції.

Певна річ, це лише початок. Немає сумніву, що з'являтимуться нові й нові твори про Чорнобиль у всіх літературних жанрах. Вони поглиблюватимуть сукупну художню картину народного випробування. Важливо, щоб воно вело до мужливості і чесного розуміння нашої трагедії, аполітичності доби. Спробуймо б тому оновити, озабочено суспільної свідомості і практики, за яких повторення таких трагедій стало б неможливим. Переконаймо напертали нас до «нового мислення» і до старих, вічних принципів людської моральності.

промадається сатирич, коли він малює депо з тих, хто безпосередньо причетний до аварії та злочинного бюрократичного реактування (пошніше — нерасування) на неї та її наслідки. Але складається враження, що він нагло «персоналізує» вини і неостанньо дає відчуття винуватості її в загальному суспільному середовищі. Так, є конкретні винуватці трагедії — їхню справу розглядає комісія Вердикт ховного Суду СРСР на судовому процесі в Чорнобилі і винесла суворий вирок. Але за цими конкретними винуватцями стоїть ціла система безвідповідальності, оскільки моральна, фінансова, некомоптектності, за ними емоційний цинизм та духовна малопрозорість адміністративної і технократичної кон'юнктури; за ними моральні хвороби нашої епохи. Суд над цими винуватцями здійснюється і здійснюватиметься у всіх формах суспільної свідомості, в тому числі і в літературі. В романи В. Яворського масштаби цього «суду», на мій погляд, занаджені.

Найсильніший В. Яворський, по-моєму, там, де показує, як катастрофа відбилася на житті навколишнього середовища. Тут він вніс новий акцент у оцінку й зображення подій, якого не було ні у В. Губарєва, ні у Ю. Шербака і без якого немає повноти уявлення про трагедію. В. Яворський хоче сказати, немовби він імені цієї землі, на якій це сталося, — і ми справді бачимо, що земля та її люди, бачимо біду, що на них упала з чистого неба, бачимо їхню безпорадність і їхню силу викривлення, їхню неабидність до себе і милої середі до всього живого. Бачимо, що з цілою народною душою і народної долі знайшли відбиття в образі матері Марії, який є повільним творчим досягненням В. Яворського. Нескучний, трохи навіть хаотичний у своїй фавбу (немовби вибираючи в себе все побачене і зрозуміло, і мабуть, виправданно), роман расіє швидкоплинних життєвих сценаріїв, уривками характеристичних розмов, промовистими фактичними подробками, з яких вимальовується широка картина тих днів, де було не тільки трагичне, а й буденно-рутинне, і кумедне, моторошно підсвідоме отим трагіком.

Письмо В. Яворського багате на символику й метафорику (якоби навіть хочеться строгішої стилістики, без красноріччя); часом це, скажемо б, «кінематофорика». Широко використано прийом монтування «кінофікацій» — саме до них способом зорової фіксації наближаються численні, ніби паранормальним кіноомом побачені сцени й майбутнього фільму. Тут є і виправдані сторони (наскочений зоровий ряд), але є і деякі недоліки: трохи стилізована естетика, трохи й недовірливість художньої інтерпретації (наде «сценарне» мислення має розрахунок на наступну режисерську й операторську проробку загальнооресетивних моментів)). Мабуть, автор ще працюватиме над своїм романом, готуючи його до окремого видання. Але й зараз можна сказати, що цей твір стане помітним явищем нашої літератури. В нього вкотре багато трудів і почуттів, це треба оцінити.

У всіх попередніх творах про чорнобильську трагедію багато спільного — і в мо-